

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

Дипломна робота
магістра

з теми: **«РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА
УРОКАХ МИСТЕЦТВА»**

Виконала: магістрантка II курсу,
ММ1-М21 групи
спеціальності 014 Середня освіта
(Музичне мистецтво)

Струк Катерина Володимирівна

Керівник: **Боршуляк А. М.**,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Рецензент: **Лаврентьєва Н. В.**,
кандидат педагогічних наук

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА.....	6
1.1. Сутність і структура креативності учнів старших класів в руслі сучасних методологічних підходів.....	6
1.2. Розвивальний потенціал інтегрованих уроків мистецтва.....	23
1.3. Змістовно-структурна характеристика методики розвитку креативності учнів старших класів на уроках мистецтва.....	35
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МИСТЕЦТВА.....	43
2.1. Діагностика стану сформованості креативності учнів старших класів на уроках мистецтва.....	43
2.2. Зміст та результати дослідно-експериментальної роботи з розвитку креативності учнів старших класів на уроках мистецтва.....	51
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	77

ВСТУП

Прогресивність суспільного розвитку призводить до швидких змін світогляду та ідеології, культури й освіти. Нові тенденції обумовлюють процеси, що відбуваються в сучасній освіті й формують запити щодо модернізації освітнього простору, безперервного оновлення змісту мистецької освіти, що підтверджено у регламентованих документах, таких як: Концепція «Нова українська школа» (2016 р.), Закон України «Про освіту» (2017 р.), Державна Національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти, Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті й іншими нормативними документами.

Педагогічна діяльність спрямована на безперервні пошуки і збільшення можливостей безпосередньої взаємодії вчителя з учнями на інформаційному, полікультурному, міжособистісному рівнях створюють підґрунтя для впровадження в сучасну освіту ефективних методів, освітніх технологій розвитку в учнів найвищих особистісних якостей та психічних функцій: мислення, уваги, уяви, новітніх перспектив у навчанні й вихованні особистості всебічно розвиненої, культурної, творчої, здатної до самовираження.

Розвиток креативності учнів у ХХІ столітті є пріоритетним напрямом сучасної освіти та пов'язаний, насамперед, з пошуком нових засобів формування ключових компетентностей школярів, адже закінчивши шкільне навчання вони будуть реалізовувати особистісні якості, набуті знання, вміння, навички відповідно до запитів сучасного суспільства. Окреслені реалії сильніше привертають увагу та зацікавленість науковців проблемами оптимального використання розвивальних засобів мистецтва.

Проблеми розвитку творчої особистості через формування креативності розглядаються в доробках філософів (Е. Ільєнкова, О. Лука та ін.) та психологів (Д. Богоявленської, Е. Боно, Дж. Гілфорда, С. Шандрук та ін.). Науковці (Г. Меднікова, Н. Яременко та ін.) досліджують феномен креативності в

контексті вивчення творчості, порівнюючи їх спільні та відмінні риси. Педагогічний аспект проблеми формування творчої особистості учнів засобами музичного мистецтва в системі навчально-виховного процесу ґрунтується на аналізі досліджень К. Завалко, Л. Паньків, Л. Масол, Г. Падалки, О. Щолокової та інших вчених. Розвивальний вплив музики на формування творчої особистості підлітків розглянуто в наукових працях В. Бриліної, А. Виногородського, С. Терещенко, М. Шопіної та інших дослідників.

Проте незважаючи на значну кількість психолого-педагогічних наукових та методичних праць, означена проблема є недостатньо вивченою в мистецькій педагогіці, чим і зумовлений вибір теми магістерського дослідження: **«Розвиток креативності учнів старших класів на уроках мистецтва»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та практично перевірити методику розвитку креативності учнів старших класів на уроках мистецтва.

Для досягнення поставленої мети визначено **завдання** дослідження:

- вивчити стан дослідження проблеми креативного розвитку особистості школяра засобами мистецтва;
- охарактеризувати сутність поняття «креативність» та визначити понятійно-термінологічний апарат дослідження;
- обґрунтувати методику розвитку креативності учнів старших класів на уроках мистецтва;
- дослідити ефективність впровадження методів розвитку креативності учнів старших класів на уроках мистецтва.

Об’єкт дослідження – процес музичного навчання і виховання учнів старших класів на уроках мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – методика розвитку креативності учнів старших класів на уроках мистецтва.

Методологічна основа дослідження. Для досягнення зазначеної мети й розв’язання поставлених задач дослідження використано такі методи:

- *теоретичні* (аналіз філософської, психологічної, педагогічної,

методичної літератури для виявлення сутності та розробки структури креативності);

- *емпірико-педагогічні* (анкетування, спостереження, діагностична бесіда, тестування, аналіз творчих робіт, виконаних учнями, для виявлення показників креативності учнів старших класів та динаміки її розвитку, метод самооцінки та метод експертних оцінок);
- *методи математичної статистики* (аналіз отриманих даних для перевірки та підтвердження достовірності результатів дослідно-експериментальної роботи).

Практичне значення дослідження полягає у розробці та апробації методики розвитку креативності учнів старших класів на уроках мистецтва. Матеріали дослідження можуть бути використані на уроках мистецтва в старших класах загальноосвітніх шкіл та сприятимуть розвитку креативності школярів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення обговорювалися на засіданнях кафедри музичного мистецтва та були представлені на конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка за підсумками НДР в 2021-2022 навчальному році.

Публікації. Статті: «Музичний топос галантності у творчості В. А. Моцарта» в збірнику наукових праць студентів і магістрантів мистецьких спеціальностей педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вип. XIV. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2021. С. 117–120; «Особливості інтерпретації творів В. А. Моцарта на уроках мистецтва» в збірнику наукових праць студентів і магістрантів мистецьких спеціальностей педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вип. XV. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2022. С. 74–77;

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети, визначених завдань, основних положень і результатів дослідження сформульовано наступні висновки:

Розвиток творчого потенціалу учнів є невід'ємним складником сучасної української освітньої моделі. Важливими завданнями, що стоять перед мистецькою освітою, є формування стійкого інтересу учнів до мистецтва, набуття у мистецькій діяльності комплексу ключових компетентностей, опанування художніми цінностями та способами мистецької діяльності, що постають надійним засобом креативного розвитку школярів. Означене обумовлено тим, що на сьогодні у науковий обіг гуманітарно-педагогічного знання введено поняття креативності, що передбачає формування нового типу мислення та нового ставлення до процесу творчого самовираження особистості. Проаналізувавши філософські, психологічні, педагогічні теорії розвитку особистості, її ціннісної свідомості та духовної культури, теорії розвитку креативності, концепції творчого розвитку особистості в освітньому процесі, ми дійшли до висновку, що в гуманітарно-педагогічному знанні не втрачає актуальності інтерес до проблеми креативного розвитку особистості учнів засобами мистецтва.

Проблема креативності є однією із важливих і суперечливих. У сучасних психолого-педагогічних джерелах немає загальноприйнятого педагогічного тлумачення креативності. Проте всі поняття креативності науковці пов'язують з обдарованістю й творчими здібностями, і саме тому особливу увагу приділяють проблемі розвитку креативності учнів сучасної школи.

Визначено, що *креативність* – це здатність, яка поєднує креативне мислення, творчу уяву, художню спостережливість та в комплексі визначає творчу поведінку учнів, забезпечує продуктивність, новизну, неповторність і оригінальність їх самовираження засобами мистецтва.

Концептуальною основою методики розвитку креативності учнів старших класів на уроках мистецтва стала спрямованість загальної музичної освіти на формування структурних компонентів креативності, які виступають у якості критеріїв, а саме: *креативного мислення, творчої уяви, художньої спостережливості та арт-самовираження*. Рівні сформованості креативності підлітків схарактеризовано як високий, середній та низький.

Для вивчення стану розвитку креативності учнів старших класів та її динаміки створено діагностичний комплекс з психолого-педагогічних методик (Е. Торренса, Г. Мюнстенберга, Р. Немова, С. Терещенко та ін.), що були адаптовані до вікової категорії учнів старших класів і проведені з урахуванням специфіки уроку мистецтва.

Втілення методики розвитку креативності учнів старших класів у практику середньої освіти відбувалося на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво». З'ясовано, що інтеграція є необхідною умовою сучасного навчального процесу, головна мета якої полягає в створенні у школярів цілісного уявлення про навколишній світ та формуванні світогляду. Аналітика педагогічної практики дає підстави говорити про розвивальний потенціал ідеї інтеграції, що стає перспективою подальшого розвитку та вдосконалення такого підходу до навчання. Значення інтегрованого уроку мистецтва і місце його серед інших загальноосвітніх предметів у процесі інтеграції навчальних предметів у середній школі оптимізує навчальний процес згідно з вимогами сьогодення.

У ході дослідження проблеми розвитку креативності учнів старших класів на уроках мистецтва та впровадження відповідної методики, було використано такі види педагогічного експерименту, як: констатувальний, формувальний і підсумковий. Вони були спрямовані на встановлення експериментальним шляхом стану проблеми розвитку креативності учнів старших класів на уроках мистецтва, визначення структурних компонентів креативності учнів та її критеріїв; впровадження розробленої методики розвитку креативності учнів; визначення рівня розвитку креативності учнів та підведення підсумків дослідження.

Під час проведення констатувального діагностування учні ЕГ та КГ продемонстрували приблизно однаковий низький та середній рівень розвитку креативності. Учні виявляли недостатній рівень теоретичних знань та практичних умінь із предмету, були не зацікавлені творчим процесом та не готові долати труднощі, що виявлялося у зниженні мотивації до мистецького навчання, не завжди адекватно реагували на запропоновані їм творчі завдання.

На етапі формувального експерименту застосування методики розвитку креативності учнів старших класів, дозволило впливати на ефективність навчально-творчого процесу уроків мистецтва, основним складником яких є творчість. Практична перевірка розробленої методики відбувалася поетапно у процесі проведення формувального експерименту.

Отримані в процесі аналізу дослідницько-експериментальної роботи показники поетапного впровадження методики розвитку креативності учнів доводять значну відмінність рівнів сформованості структурних компонентів-критеріїв креативності учнів експериментальної групи від контрольної групи, чиє навчання відбувалося в традиційному освітньому процесі. Динаміка результатів педагогічного експерименту засвідчила ефективність даної методики та виявила переважання середніх та високих показників розвитку креативності учнів старших класів ЕГ. Учні поступово реалізовувалися у власній творчій діяльності, ставали більш відвертими, сміливіше пропонували ідеї, презентували результат своїх зусиль.

Поступове впровадження розробленої та обґрунтованої на засадах актуальних наукових підходів методики розвитку креативності учнів старших класів у процес музичного навчання і виховання у закладах загальної середньої освіти сприяло позитивним якісним змінам у розвитку креативних особистісно-діяльнісних виявів школярів засобами мистецтва та підтвердило ефективність створеної методики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллін Е. Б., Є. В. Ніколаєва. Теорія музичної освіти: навч. для студ. вищ. пед. навч. закл. 2-ге вид. Москва: Прометей, 2013. 432 с.
2. Алієв Ю. Б., Безбородова Л. Методика викладання музики в загальноосвітніх установах. Санкт-Петербург: Лань, 2014. 416 с.
3. Ананьєв Б. Г. Про розвиток дітей у процесі навчання. *Радянська педагогіка*. №7. 1957. С. 104–117.
4. Анісімов В. П. Діагностика музичних здібностей дітей: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. Москва: ВЛАДОС, 2004. 128 с.
5. Антонова О.Є. Креативність у структурі педагогічної обдарованості сучасного педагога. *Андрогогічний вісник*. 2012. № 3. С. 19–30.
6. Артемова О. Розвиток креативного мовлення молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец: 13.00.04 – теорія та методика професійного освіти. Одеса, 2001. 20 с.
7. Асаф'єв Б. В. Про музику ХХ століття. Москва, 1982. 200 с.
8. Богоявленська Д. Б. Психологія творчих здібностей: Навч. посібник для студ. вузів, які навчаються за напрямом та спеціальностями психології. Москва: Академія, 2009. 320 с.
9. Бьюзен Т. Супермислення. Як змінити життя за допомогою інтелект-карток. Мінськ, 2003. 320 с.
10. Ващенко Г. Загальні методи навчання. Підручник для педагогів. Київ: Українська видавнича спілка, 1997. 441 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. Та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ Перун, 2009. 1736 с.
12. Ветлугіна Н. А. Музичний розвиток дитини. Москва: Освіта. 1968. 156 с.

13. Воробйова Т.В. Формування креативних здібностей молодших школярів у процесі розв'язання навчальних завдань: автореф. канд. пед. наук: 13.00.09. Тернопіль, 2014. 19 с.
14. Воронюк І. В. Методи, форми, засоби управління дитячою творчістю: методичні рекомендації. Херсон: РІПО, 2010. 65 с.
15. Ганаба С. А. Феномен творчості: шлях від хаосу до гармонії. *Соціосфера*. 2013. №4. С. 18–20.
16. Горін П.М., Утьомов В.В. Наукова творчість. Практичний посібник щодо розвитку креативного мислення. Методи та прийоми. Москва, 2014. 112 с.
17. Горюнова Л. В., Маслова Л.П. Урок музики – урок мистецтва. Москва: Прометей, 1989. 101 с.
18. Грецов А. Р. Найкращі вправи у розвиток креативності. Навчально-методичний посібник. Київ, 209 с.
19. Державний стандарт: «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти»: від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2022).
20. Дімітрова-Бурлаєнко С. Дефініції зрозуміти «творчість» та «креативність» у сучасному науковому дискурсі. *Педагогічні науки*. 2017. № 135. С. 82.
21. Дмитрієва С. М., Гаврилова Н. В. Методи дослідження творчих здібностей школярів. Посібник-практикум. Житомир, 2002. 40 с.
22. Зязюн І. О. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. Київ: Віпол, 2000. С. 11–57.
23. Іванцова В. І. Реалізація ідеї інтеграції науки до системи базового освіти у початковій школі. *Початкова школа*. 2009. С. 51–55.
24. Кабалевський Д. Б. Про музику та музичне виховання. Книга для вчителя. Москва, 2004. 192 с.

25. Леві М. Геніальність на замовлення. Легкий спосіб пошуку нестандартних рішень та ідей. Москва: Манн, 2015. 224 с.
26. Максименко С.Д., Зайчук В.О., Клименко В. В., Соловієнко В.О. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. закладів. Київ: Форум, 2000. 521 с.
27. Максимова В.М. Інтеграція у системі освіти. Санкт-Петербург: ЛОІРО, 1998. 157 с.
28. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Белкіна О. В., Калініченко О. В., Руденко І. В. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів. Харків: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.
29. Масол Л. Емерджентні та понятійні параметри художньо-дидактичної інтеграції. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 21. 2005, 288 с.
30. Методи педагогічних досліджень. Бібліотека онлайн. Київ: МОН, 2007. URL: <http://www.readbookz.com/book/> (дата звернення: 21.06.2022).
31. Методики дослідження креативності. ДОППО. Дніпропетровськ, 2010.
32. Немов Р. С. Психологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Книга 1. Загальні засади психології. Москва: Просвітництво, 2005. 688 с.
33. Оновлені програми для основної школи освітньої галузі «Мистецтво» / веб-сайт. URL: <https://artmon59-new.edera.com/> (дата звернення: 21.06.2022).
34. Опанасюк О. П. Розвиток творчих здібностей учнів ЗОШ на уроках музичного мистецтва: Методичний посібник. Львів: ЛОІППО, 2008. 32 с.
35. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів: монографія. Житомир, 2017. 158 с.

36. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема. Інститут інноваційних технологій та змісту освіти МОН України. Київ, 2015. С. 152–158.
37. Падалка Г. М. Музична педагогіка: Курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін у системі педагогічного освіти / За ред. В. Г. Бутенка. Херсон: ХДПІ, 1995. 104 с.
38. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія та методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
39. Петровський А. В., Ярошевський М. Г. Короткий психологічний словник. Москва: Політвидав, 1985. 494 с.
40. Петрушин В.І. Музична психологія. Москва. ВЛАДОС, 1997. 384 с.
41. Присяжнюк Н.І. Інтегровані уроки. Початкова школа № 8., 1996. С. 27–32.
42. Радинова О. П. Методика слухання музики з дітьми. *Мистецтво*. 2010. С. 13–17.
43. Роем Д. Візуальне мислення. Як продавати свої ідеї за допомогою візуальних образів. Москва: Ексмо, 2012. 300 с.
44. Романовська Д. Методи та прийоми стимулювання творчої активності учнів. *Психолог*. 2006. № 6. С. 1–16.
45. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі. Навчальна методика. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. 272 с.
46. Рудницька О. П. Проблема інтеграції знань у контексті художнього сприймання. *Неперервна професійна освіта: теорія та практика*. 2001, Вип.1. С. 144–152.
47. Сегеда Н. А. Актуалізація культуровідповідного змісту творчої активності школяра на уроці музики. *Проблеми сучасного педагогічної освіти. Педагогіка та психологія*. Вип.47. Ялта, 2015. С. 150–156.
48. Сегеда Н. А. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2002. 205 с.

49. Середа І.О. Розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку у процесі фізичного виховання: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец: 13.00.07 – теорія і методика виховання. Тернопіль, 2011. 18 с.
50. Смотрина Е.В. Інтегративний підхід до формування у молодших школярів цілісного уявлення про мистецтво (на матеріалі уроків музики у школі): дис. канд. пед. наук: спец: 13.00.02 – теорія та методика навчання та виховання (музика). Москва, 2014. 159 с
51. Сухаревська Є. Ю. Технологія інтегрованого уроку. Практичний посібник для вчителів. 2-ге видання. Ростов на Дону, 2007. 320 с.
52. Терещенко С. Розвиток креативності підлітків на інтегрованих уроках музики: дис. канд. пед. наук: спец: 13.00.02. Київ: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2018. 254 с.
53. Фесенко Н.М. Розвиток креативних здібностей на уроках мистецтва. *Всеосвіта*: веб-сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-kreativnih-zdibnostej-na-urokah-mistectva-167982.html> (дата звернення: 20.09.2022).
54. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди; гол. ред. І. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 723 с.
55. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с.
56. Холодна М. А. Психологія інтелекту. Парадокси дослідження. Санкт-Петербург: Пітер, 2002. 272 с.
57. Яременко Л. Креативність як творчість: спільне та відмінне. Вища освіта України, 2010. С. 117–123.
58. Barron F. Creativity, intelligence and personality. *Ann. Rev. of Psychol.*, 1981. V. 32. P. 439–476.

59. Guilford J.P. Three Faces of Intellect. *American Psychologist*, 14, 1959. P. 469–479. URL: <http://dx.doi.org/10.1037/h0046827> (дата звернення: 21.06.2022).
60. Hamid Rajaei. The prolixes and the simplifiers. 2C Epistemological. веб-сайт. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Hamid_Rajaei#Creativity_theory. (дата звернення: 17.08.2022).
61. Torrance E. P. Search for Satori and Creativity / E/ P/ Torrance. Buffalo N. Y.: Creativity Education Foundation, 1979. 386 p.